

7 ТРИМЕСТР

ТЕМА 1. МАЙНОВИЙ НАЙМ (ОРЕНДА). ЛІЗИНГ. ПОЗИЧКА (2 год.)

1. Поняття договору майнового найму (оренди), його зміст та форма.
2. Укладення та припинення договору майнового найму.
3. Види договорів майнового найму.
4. Права та обов'язки сторін, відповідальність за неналежне виконання договору.
5. Побутовий прокат.
6. Договори лізингу.
7. Договір безоплатного користування майном.

ЗАДАЧІ

№ 1. Фірма “Віта” уклала договір, за яким передала приміщення магазину в оренду на 5 років кондитерській фабриці “Світоч”. Через два роки фірма “Віта” подала позов до господарського суду про дострокове розірвання договору оренди. Чи буде позов задоволений, якщо аргументом висунуто те, що: а) орендар своєчасно не вносить орендну плату; б) розмір орендної плати встановлений без врахування рівня інфляції. Відповідь аргументуйте.

№ 2. Петренко уклав договір з Івановим на оренду під гараж на три роки будівлі, яка належала на праві приватної власності Іванову. Внаслідок сильної бурі будівля була пошкоджена настільки, що загрожувала обвалом, а для відновлення її та використання в якості гаража необхідно було терміново провести роботи по капітальному ремонту. Петренко звернувся до Іванова з проханням здійснити такий ремонт. Іванов відмовився, посилаючись на те, що в погіршенні технічного стану будівлі його вини немає. Петренко здійснив зазначений капітальний ремонт за власний рахунок та зарахував ці видатки у рахунок орендної плати. Іванов звернувся до суду з позовом про стягнення з Петренка сум, зарахованих ним у рахунок орендної плати. Чи правильні дії Петренка? Чи підлягають задоволенню позовні вимоги Іванова? Хто несе ризик випадкової загибелі (пошкодження) речі?

№ 3. Глінський взяв напрокат піаніно строком на один рік, про що уклав відповідний договір з ательє прокату музичних інструментів. У

зв'язку з від'їздом на три місяці у відрядження Глінський передав піаніно у тимчасове користування своєму сусіду Хмарі з умовою, що той сплатить вартість прокату за час, коли піаніно буде знаходитись у його квартирі. Хмара поставив піаніно біля батареї, і скоро в інструменті з'явилися дві тріщини. По закінченні строку договору Глінський повернув піаніно в ательє прокату. Однак співробітник ательє після огляду інструменту прийняти його відмовився і запропонував Глінському відремонтувати піаніно за свій рахунок. Глінський відмовився це виконати, посилаючись на те, що винним у пошкодженні є Хмара.

Чи мав право Глінський здавати піаніно у піднайм? За чий рахунок повинен бути здійснений ремонт піаніно?

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про оренду майна державних підприємств. Закон України // Урядовий кур'єр. – 1995. – 25 травня.
4. Про оренду землі. Закон України від 6 жовтня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 22 жовтня.
5. Про лізинг. Закон України від 16 грудня 1997 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 10 січня.
6. Про розмір державного мита за нотаріальне посвідчення договорів оренди (суборенди) землі. Указ Президента України від 27 червня 1999 року.
7. Перелік документів, які подаються орендодавцеві для укладання договору оренди державного майна. Затверджено наказом Фонду державного майна України від 19 квітня 1996 року // Галицькі контракти. – 1998. – № 51.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право: Підручник для юридичних вузів та факультетів. Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 124-139.
2. Внукова Н.Н., Ольховиков О.В. Мир лізинга. – Харьков: Основа, 1994. – 224 с.
3. Горемыкин В.А. Лізинг: Практическое учебно-справочное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 179 с.
4. Первушка А.П. Договор бытового проката по советскому праву. – М.: Юрид. лит, 1964. – 70 с.

5. Приходько И.А. Молодому предпринимателю: Новое в законодательстве о собственности, аренде, земле. – М, 1991.
6. Чекмарева Е.Н. Лизинговый бизнес. – М, 1994.
7. Смян Ю. Лізингово-орендні операції: обмін, оподаткування // Галицькі контракти. – 1998. – № 51. – С. 51-54.
8. Zobov'язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Юрінформ Інтер, 1998. – С. 383-409.
9. Пилипенко А.Я., Щербіна В.С. Господарське право. Курс лекцій: Навчальний посібник для юридичних фак. вузів. – К.: Вентурі, 1996. – С. 171-189.
10. Аренда (с измен. и доп. по сост. на 15 апреля 2000 года): Сборник норм. документов. – Харьков: ООО Конус, 2000. – 175 с.
11. Барабаш А. Лізинг: поняття та особливості законодавчого визначення кола його суб'єктів // Право України. – 2001. – № 2.
12. Мороз М. Припинення і розірвання договору оренди майна державних підприємств // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 3 (18). – С. 94-102.
13. Половко С. Проблеми правового регулювання оренди державного майна // Право України. – 1998. – № 3.
14. Поліщук Є. Лізингові відносини у ринковій економіці // Закон і бізнес. – 1997. – 15 січня.
15. Рябко Л. Правова природа договору лізингу // Право України. – 2000. – № 1.
16. Шевченко О. Проблеми правового регулювання лізингу в сучасному законодавстві // Право України. – 1999. – № 8.

ТЕМА 2. ОРЕНДА НЕРУХОМОГО МАЙНА ТА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ (2 год.)

1. Правове регулювання оренди земельних ділянок.
2. Найм (оренда) будівель та інших капітальних споруд.
3. Особливості договору оренди нежитлових приміщень.
4. Проблема оренди житлових приміщень для підприємницької діяльності.
5. Особливості правового регулювання оренди транспортних засобів.

ЗАДАЧІ

№ 1. Завод здав в оренду торговій фірмі два приміщення. Однак договір на оренду був підписаний тільки через сім місяців після

фактичної передачі приміщень. Посилаючись на те, що договірні відносини між ним і заводом виникли тільки з дня підписання договору, торгова фірма почала платити за оренду приміщень з дня підписання договору, а за попередні сім місяців платити відмовилася, хоча і не заперечувала, що вона користувалася приміщенням з дня їх передачі. Спір був переданий на розгляд господарського суду.

У якій формі сторони повинні були укласти даний договір? Чи має юридичне значення визнання відповідачем факту користування майном?

№ 2. Колективне сільськогосподарське підприємство здало в оренду споживспілці склад. Під час дії договору споживспілка зі згоди орендодавця переобладнала склад у ларьок, а в подальшому (вже без згоди сільськогосподарського підприємства) ларьок був використаний в якості будівельного матеріалу для будівництва магазину. Позов орендодавця про повернення складу був задоволений судом із посиланням на обов'язок орендаря повернути майно та відшкодувати орендодавцю збитки, спричинені погіршенням або знеціненням орендованого майна. Оскаржуючи винесене судом рішення, відповідач зазначив, що оскільки попереднього майна вже не існує, а вартість побудови магазину обійшлась йому досить дорого, то у задоволенні позову сільськогосподарського підприємства слід відмовити. Яку позицію повинен зайняти вищий суд?

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про оренду майна державних підприємств. Закон України // Урядовий кур'єр. – 1995. – 25 травня.
4. Про оренду землі. Закон України від 6 жовтня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 22 жовтня.
5. Про лізинг. Закон України від 16 грудня 1997 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 10 січня.
6. Про розмір державного мита за нотаріальне посвідчення договорів оренди (суборенди) землі. Указ Президента України від 27 червня 1999 року.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право: Підручник для юридичних вузів та факультетів. Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 175-185.
2. Берлач А. Організаційно-правові проблеми становлення орендних земельних відносин в Україні: історія і сучасність // Право України. – 1999. – № 2. – С. 15-18.
3. Макашов Л. Плата за оренду нерухомого майна // Право України. – 1997. – № 3.
4. Сонюк В. Орендні правовідносини в структурі іпотечного права // Право України. – 1999. – № 7.

ТЕМА 3. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ПО ВИКОРИСТАННЮ (НАЙМУ) ЖИТЛА (2 год.)

1. Право громадян на житло і його гарантії. Види житлових фондів.
2. Порядок надання житлових приміщень.
3. Ордер і укладання договору житлового найму.
4. Сторони договору найму житлового приміщення. Їх права та обов'язки.
5. Право на обмін житлового приміщення.
6. Зміна і припинення договору найму житлового приміщення.
7. Підстави і порядок виселення громадян із житлового приміщення.
8. Особливості надання і використання службових житлових приміщень і гуртожитків.
9. Особливості житлових зобов'язань у будинках житлово-будівельних кооперативів.
10. Користування житловими приміщеннями у будинках приватного житлового фонду.

ЗАДАЧІ

№ 1. Ларіна знаходилась у фактичних шлюбних відносинах з Олійником, вела з ним спільне господарство та проживала з ним у однокімнатній квартирі, яка належала до державного житлового фонду. Разом з ними проживала їх спільна неповнолітня донька Ірина, яка носила прізвище Олійника. У свідоцтві про народження Ірини Олійник записаний її батьком. Ларіна та її донька в квартирі прописані не були, оскільки ЖЕК відмовив їм у цьому, мотивуючи недостатньою площею квартири.

Через 10 років спільного проживання Олійник помер.

Міськвиконком подав позов до міського суду про виселення Ларіної та її доньки, які “самовільно зайняли квартиру”. Позов був задоволений. Адвокат Ларіної подав апеляційну скаргу до апеляційного суду. Яке рішення повинен прийняти суд? Які докази повинні бути ним прийняті до уваги? Чи правомірно відмовив ЖЕК у прописці? Дайте відповіді на запитання. Аргументуйте.

№ 2. Адамова мешкала з тринадцятирічною донькою Тетяною в окремій кімнаті у будинку місцевої Ради. У зв'язку з укладенням шлюбу Адамова переселилась до чоловіка, а у своїй кімнаті залишила частину речей та вимагала, щоб ЖЕК визнав наймачем її кімнати її доньку Тетяну. ЖЕК подав позов про виселення Тетяни Адамової у квартиру, в якій проживає її мати та вітчим. Чи може тринадцятирічна Тетяна Адамова бути стороною у договорі найму житлового приміщення? Чи обгрунтований позов про її виселення?

№ 3. В будинку, що належав Єрмоліну на праві приватної власності, Шалигін займав дві кімнати, у яких проживав разом з дружиною. Коли у Шалигіних народилася дитина, вони вирішили поселити до себе сестру Шалигіна для того, щоб вона допомагала вести господарство, а також 60-річну мати дружини Шалигіна, яка могла доглядати за дитиною. Єрмолін категорично заперечував проти вселення в його будинок нових мешканців та попередив, що не дасть згоди на їх прописку та буде вимагати їх виселення. Чи правильні дії Єрмоліна? Які права наймача жилого приміщення у будинку, що належить наймодавцю на праві приватної власності?

№ 4. Васюкова, що проживала у гуртожитку, уклала шлюб з Омельченком, який з матір'ю та 24-річною сестрою проживав у двокімнатній квартирі (ізольовані кімнати 23 і 11 кв. м). Після реєстрації шлюбу Васюкова поселилась у Омельченка, однак її прописки не була оформлена, оскільки сестра Омельченко знаходилася в експедиції та у відповідь на прохання дати згоду на вселення Васюкової у квартиру написала, що скоро повернеться додому і тоді вирішить, чи дати їй таку згоду. Мати, що була наймачем квартири, погодилась прийняти дружину сина у сім'ю та користуватись квартирою спільно. Через три тижні після укладення шлюбу Омельченко отримав на роботі травму та помер. Через деякий час сестра Омельченко почала вимагати, щоб Васюкова виселилась. Коли Васюкова відмовилась, Омельченко пред'явила до неї позов про

виселення. У підтвердження своїх позовних вимог вона зазначила, що права на житлову площу Васюкова не набула, оскільки вселилась без її, позивачки, згоди і не прописана. Васюкова подала зустрічний позов про визнання за нею права на житлову площу у квартирі Омельченко та про виділення їй у самостійне користування кімнати розміром 11 кв. м. Чи обґрунтовані вимоги Васюкової? Чи має вона право на спірну житлову площу?

ЗАВДАННЯ

№ 1. Вкажіть відмінності у правовому становищі піднаймачів житлової площі та тимчасових мешканців.

№ 2. Складіть позовну заяву до суду від імені власника житлового будинку про виселення наймача, який систематично не вносить квартирну плату за користування житловим приміщенням.

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року (ст.ст.256-276, 324-331).
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 року // Відомості Верховної Ради України. – 1983. – № 28. – Ст. 573.
4. Закон України про приватизацію державного житлового фонду // Відомості Верховної Ради України У.-1992.-№36.-Ст.524.
5. Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов і надання їм житлових приміщень в Українській РСР // СП УССР. – 1983. – № 12. – Ст. 80.
6. Про деякі питання, що виникли у практиці застосування судами законодавства про житлово-будівельні кооперативи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1985 року.
7. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право власності громадян на житловий будинок. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 жовтня 1991 року №7.
8. Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України. Постанова Пленуму Верховного суду України від 12 квітня 1985 року №2.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право: Підручник для юридичних вузів та факультетів.

- Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 139-153.
2. Житлове законодавство України / Укладачі: М.К. Галянтич, Г.І. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 448 с.
  3. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Юрінформ Інтер, 1998. – С. 410-434.
  4. Кузьмичова Л., Ткаченко А. Застосування законодавства України про приватизацію державного житлового фонду: проблемні питання // Право України. – 1994. – № 3-4.
  5. Галянтич М., Коваленко Г. Приватизація кімнат у загальних (комунальних) квартирах // Право України. – 1996. – № 12.
  6. Макашов Л. Зобов'язальні і майнові відносини в ЖБК // Право України. – 1993. – № 2. – С. 30.
  7. Бородін М., Кочан В. Втрата права користування житловим приміщенням // Право України. – 1996. – № 7.

ТЕМА 4. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПІДРЯД. ПОБУТОВИЙ ПІДРЯД (3 год.)

1. Загальна характеристика і система зобов'язань, спрямованих на виконання робіт.
2. Поняття і види договору побутового підряду. Відмінність від суміжних договорів.
3. Зміст та форма договору підряду.
4. Права та обов'язки сторін, відповідальність за договором побутового підряду.
5. Припинення договору побутового підряду.

ЗАДАЧІ

№ 1. Фермер Марков уклав з робочими будівельної організації Сидоровим, Сомовим та Лазаренком договір, який вони назвали трудовою угодою. Відповідно до нього зазначені робітники зобов'язувались у вільний від роботи час збудувати Маркову з його та частково зі своїх матеріалів дерев'яний господарський блок. Хто і які матеріали надає, було обумовлено в опису – додатку до договору. Строк закінчення будівництва був призначений на 20 травня. До 18 травня роботи в основному були завершені. Однак в ніч з 18 на 19 травня від удару блискавки споруда повністю згоріла. Залишився один фундамент. Робочі вимагали від Маркова оплатити вартість роботи,

посилаючись на те, що укладений договір є трудовим, а також сплатити їм 250 грн. – вартість наданих ними матеріалів, що згоріли під час пожежі. Марков відмовився оплатити як вартість роботи, оскільки вона ним не прийнята, так і вартість зазначених матеріалів, оскільки вони згоріли не з його вини. Який договір був укладений між Марковим та робітниками? Чи обґрунтовані вимоги робітників та заперечення Маркова?

№ 2. Щипанська здала у майстерню ВО “Чайка” у термінову чистку пальто, оплативши при цьому повну вартість роботи. Строк виконання замовлення – 6 травня. Фактично воно було виконано 8 травня. Однак пройшло три місяці, а Щипанська за замовленням не прийшла. Майстерня запитала у ВО, як слід обійтися з цим замовленням. Якою має бути відповідь?

№ 3. 31 серпня 1995 року Русакова здала в ательє зимове чоловіче пальто з сірим каракулевым коміром для пошиття з нього жіночого зимового пальто. У підтвердження договору їй була видана квитанція, пальто при прийомці було оцінено в 180 грн. Виготовлене пальто видалось не придатним для носіння (звужене в плечах та проймі рукавів, рукава посаджені неправильно). 28 квітня 1996 року в ательє була проведена переоцінка зданого пальто. Його вартість була визначена у розмірі 50% від вартості попередньої, зазначеної при укладенні договору.

Русакова звернулася з позовом до ательє про стягнення повної вартості пальто (180 грн.) та внесеного при укладенні договору авансу (12 грн.). Представник ательє заявив у суді, що ательє згодне сплатити внесений аванс, та тільки 135 грн. у відшкодування вартості пальто, оскільки: по-перше, роздрібна ціна зданого пальто 150 грн., а по-друге, нові швейні вироби, що не були у користуванні, та які здаються в ательє на перешив, оцінюються при прийомі із скидкою 10%. Суд вирішив стягнути з ательє на користь Русакової 162 грн.: відшкодування вартості пальто та внесений аванс. Чи правильне рішення виніс суд?

№ 4. Петраков 20 грудня отримав із пральні чотири сорочки. 28 грудня він розгорнув сорочки та побачив на комірах брудні плями. У той же день він звернувся у пральню з проханням перепрати та перегладити сорочки. Приймальниця відмовилась виконати прохання. Завідуюча приймальним пунктом, до якої звернувся Петраков, заявила,

що оскільки недоліки у роботі були явними та замовник про них не повідомив одразу при отриманні сорочок, він тим самим позбавив себе права заявити про недоліки у роботі в подальшому, тим більше, що пройшло вже більше тижня. Петраков написав скаргу в об'єднання "Міські пральні". Яку відповідь об'єднання повинно дати Петракову?

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс УРСР від 1963 року.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Правила побутового обслуговування населення від 16 травня 1994 року // Право України. – 1994. – № 9.
4. Про застосування в судовій практиці деяких норм законодавства, яким регулюються відносини по побутовому обслуговуванню населення. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 липня 1979 року № 4.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Книга друга / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 217-240.
2. Лазор Н. Відмежування трудового договору від цивільних договорів // Право України. – 1997. – № 12.
3. Степанов О. Договір на ремонт автомобіля // Право України. – 2000. – № 2.

ТЕМА 5. БУДІВЕЛЬНИЙ ПІДРЯД (2 год.)

1. Поняття та значення договору підряду на капітальне будівництво.
2. Порядок укладення договору підряду на капітальне будівництво.
3. Структура договірних зв'язків у капітальному будівництві.
4. Виконання договору. Здача об'єктів в експлуатацію.
5. Майнова відповідальність сторін за договором підряду на капітальне будівництво.

ЗАДАЧІ

№ 1. Чи має право підрядчик продовжувати будівельні роботи без згоди замовника та чи має право замовник нараховувати санкції за прострочку виконання робіт, якщо строк дії договору закінчився?

№ 2. Генпідрядник-трест приступив до робіт по спорудженню

інженерного корпусу для виробничого об'єднання та виявив ряд грубих помилок у проектній документації. У зв'язку з цим трест призупинив роботи та висунув вимогу до замовника про внесення необхідних виправлень у проектну документацію, а також про відшкодування йому збитків, що виникли у зв'язку з простоем робочих та будівельної техніки. Як у даній ситуації повинен поступити замовник? Який порядок діє щодо внесення змін в затверджену проектно-кошторисну документацію?

№ 3. У грудні 1997 року було достроково здано в експлуатацію приміщення тваринницької ферми. Підрядник за дострокове введення об'єкта в експлуатацію отримав премію у сумі 10 000 грн. В березні 1998 року внаслідок осадки фундаменту та утворення тріщин приміщення ферми почало руйнуватись. На проведення необхідних пошукових, проектних та відновлювальних робіт замовник витратив 25 000 грн., про стягнення яких з підрядника він і подав позов до господарського суду. Замовник вважав, що причиною руйнування приміщення ферми було допущене підрядником нерівномірне ущільнення ґрунту при будівництві будівлі. Крім того, замовник просив стягнути з підрядника 10 000 грн. премії, яку він отримав за своєчасне та якісне виконання робіт за договором. За висновком технічної експертизи, яка була призначена господарським судом, причиною руйнування споруди була просадка фундаменту у зв'язку з недостатнім ущільненням ґрунту підрядником, а також недоброякісність цементу, який використовувався при будівництві приміщення ферми. Яке рішення необхідно прийняти по справі?

№ 4. Будівельне об'єднання “Міськпробуд” зобов'язалося відповідно до договору підряду на капітальне будівництво побудувати склад. Договір був укладений 15 січня 1995 року з ВО “Луч”. Об'єм товарної будівельної продукції визначений договором в сумі 150 000 грн. Термін закінчення будівництва – червень 1995 року. Фактично склад був готовий до здачі у серпні 1995 року. Акт про готовність складу був підписаний приймальною комісією 10 серпня 1995 року. 1 вересня 1995 року замовник пред'явив претензію підряднику з вимогою сплатити встановлену законом пеню за несвоєчасне закінчення будівництва складу. Підрядник відмовився сплатити пеню, посилаючись на те, що затримки у виконанні робіт виникли у зв'язку з прострочкою передачі замовником технічної документації, внесення

під час будівництва змін у проектно-кошторисну документацію, несвоєчасне забезпечення будівництва обладнанням. Замовник 15 листопада 1995 року звернувся до господарського суду з позовом про стягнення з підрядника зазначеної вище пені. Як вирішити спір між сторонами?

ЗАВДАННЯ

№ 1. Виходячи з умов задачі № 4 цієї теми та її рішення, складіть: а) претензію ВО “Луч” до Міськпромбуду про сплату пені за порушення строків виконання робіт; б) позовну заяву ВО “Луч” до господарського суду про стягнення з Міськпромбуду пені за порушення строків виконання робіт. **Примітка:** Відомчу підпорядкованість замовника і підрядника, поштові індекси та адреси сторін, розрахункові рахунки сторін, назву господарського суду вкажіть довільно.

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс УРСР від 18 липня 1963 року.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Положення про підрядні контракти у будівництві України. Затв. Науково-технічною радою Міністерства України у справах будівництва і архітектури від 15 грудня 1993 року.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право: Підручник для юридичних вузів та факультетів. Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 173-193.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Юрінформ Інтер, 1998. – С. 459-483.
3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Книга друга / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 240-263.
4. Подряд в вопросах и ответах. – М.: Экономика, 1990. – 120 с.
5. Самсоненко Л. Капітальне будівництво: крок вперед, два кроки назад // Урядовий кур'єр. – 1995. – 12 серпня.
6. Хозяйственные договоры в строительстве (правовой аспект). Справочное пособие. – М.: Стройиздат. – 1991. – 132 с.
7. Коссак В.М. Строки в капітальному будівництві. – К.: Будівельник, 1991.

ТЕМА 6. АВТОРСЬКІ ДОГОВОРИ (1 год.)

1. Поняття та значення авторських договорів.
2. Види авторських договорів.
3. Сторони авторського договору.
4. Істотні умови та форма авторського договору.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

1. Універсальна конвенція про авторське право від 24 липня 1971 року.
2. Парижская конвенция по охране промышленной собственности от 20 марта 1883 года // Богуславский М.М. Патентные вопросы в международных отношениях. – М., 1962.
3. Бернская конвенция об охране литературных художественных произведений. Парижский акт от 24 июля 1971 года, измененный 2 октября 1979 года.
4. Конвенция об охране интересов производителей фонограмм от незаконного воспроизводства их фонограмм от 29 октября 1971 года.

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 листопада 1994 року // Збірник Постанов уряду України. – 1995. – № 2. – Ст. 33.
4. Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 року // Збірник Постанов уряду України. – 1995. – № 10. – Ст. 247.
5. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 року // Збірник Постанов уряду України. – 1994. – № 11. – Ст. 278.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Герасименко В., Луб'яна Е., Солошук М., Федченко Л. Договірні правовідносини при створенні та використанні об'єктів інтелектуальної власності // Право України. – 1999. – № 7.
2. Глоба В. К. Внедоговорное использование произведений, охраняемых

авторским правом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.03). – Х., 1988.

ТЕМА 7. ДОГОВОРИ НА ВИКОРИСТАННЯ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ. ФРАНЧАЙЗИНГ (1 год.)

1. Поняття та загальна характеристика ліцензійного договору.
2. Види ліцензійних договорів: повна ліцензія, виключна ліцензія, неповна або проста ліцензія.
3. Сторони та зміст ліцензійного договору.
4. Типові ліцензійні договори на використання творів науки, літератури і мистецтва.
5. Договір франчайзингу.

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Конституція України. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
2. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
3. Акт проголошення незалежності України. Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
4. Загальна декларація прав людини // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К.: Юрінком, 1992. – 200 с.
5. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 30. – Ст. 463.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (набуває чинності 1 січня 2004 року).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51 – Ст. 1123.
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
9. Про авторське право і суміжні права. Закон України в редакції від 11 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 32. – Ст. 1450.
10. Про видавничу справу. Закон України від 5 червня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 32. – Ст. 206.
11. Про власність. Закон України від 7 лютого 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 20. – Ст. 249.
12. Про державну таємницю. Закон України в редакції від 21 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 49. – Ст. 428.

13. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 1. – Ст. 1.
14. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
15. Про кінематографію. Закон України від 13 січня 1998 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 6. – Ст. 205.
16. Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 33. – Ст. 345.
17. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України в редакції від 1 грудня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 2-3. – Ст. 20.
18. Про нотаріат. Закон України від 2 вересня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
19. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі. Закон України від 1 червня 2000 року // Офіційний вісник України. – 2000. – № 26. – Ст. 1080.
20. Про охорону прав на зазначення походження товарів. Закон України від 16 червня 1999 року // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 32. – Ст. 267.
21. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.
22. Про охорону прав на промислові зразки. Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34.
23. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем. Закон України від 5 листопада 1997 року // Урядовий кур'єр. – 1997. – 11 грудня.
24. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм. Закон України від 23 березня 2000 року // Урядовий кур'єр. – 2000. – 26 квітня.
25. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43.
26. Про насіння. Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 2. – Ст. 5.
27. Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України від 10 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.
28. Положення про порядок оформлення та використання прав на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, що становлять державну таємницю. Затв. Постановою Верховної Ради України від 19 січня 1995

- року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 3. – Ст. 23.
29. Положення про свідоцтво на раціоналізаторську пропозицію. Наказ Держпатенту України від 22 серпня 1995 року // Інновація. – 1995. – № 14-15.
  30. Положення про Державне патентне відомство України. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 року // Збірник Постанов уряду України. – 1992. – № 8. – Ст. 195.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Г.А., Работягова Л.И. Патентное право: правовая охрана изобретений: Учеб. пособ. – К.: МАУП, 1999. – 212 с.
2. Герасименко В., Луб'яна Е., Солощук М., Федченко Л. Договірні правовідносини при створенні та використанні об'єктів інтелектуальної власності // Право України. – 1999. – № 7.
3. Глоба В.К. Внедоговорное использование произведений, охраняемых авторским правом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.03). – Х., 1988.
4. Дорошенко О. Судова експертиза в інтелектуальній власності: яким шляхом йти? // Право України. – 2002. – № 2. – С. 103-106.
5. Концепція проекту Закону України “Про професійне представництво у сфері інтелектуальної власності” // Право України. – 2000. – № 2.
6. Мельник О. Управління майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав: проблемні питання // Право України. – 2002. – № 6. – С. 90-93.
7. Підпригора О.А., Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 336 с.

ТЕМА 8. ТРАНСПОРТНІ ДОГОВОРИ (4 год.)

1. Види перевезень та їх правове регулювання.
2. Зміст, укладення і оформлення транспортних договорів.
3. Виконання та відповідальність сторін за договором перевезення вантажів.
4. Особливість договору перевезення пасажирів та багажу.
5. Договір буксирування.
6. Претензії та позови при перевезеннях.
7. Договори експедиції (поняття, сторони, зміст, відповідальність

сторін).

ЗАДАЧІ

№ 1. За договором перевезення залізниця зобов'язана була доставити міськпромторгу 3 контейнери трикотажних виробів на суму 40 000 грн. У зв'язку з аварією частина вантажу вартістю 20 000 грн. стала непридатною, а решта була дуже забруднена. Внаслідок знижки вартість трикотажу зменшилась до 10 000 грн. Залізниця претензію міськпромторгу задовольнила у сумі 30 000 грн., а у частині стягнення неотриманого прибутку у сумі 2 000 грн. – відхилила. У зв'язку з цим міськпромторг, посилаючись на ст. 203 ЦК УРСР і п. 143 Статуту залізниці, просив господарський суд стягнути з залізниці 2 000 грн. Чи підлягає задоволенню позов міськпромторгу? Визначте, в якому розмірі несе відповідальність залізниця за пошкодження, нестачу та втрату вантажу.

№ 2. При підписанні чартеру між фрахтівником та фрахтувальником виникли наступні спірні питання: а) про обов'язковість зазначення розміру фрахту виходячи з одиниці кількості (ваги або об'єму) вантажу; б) про право затримки видачі вантажу отримувачу через неоплату фрахту; в) про право розірвання договору, якщо буде виявлена невідповідність відомостей про судно, що міститься в чартері, даним судових документів; г) про право фрахтувальника включити до чартеру (при його підписанні) застереження про збереження за собою права на завантаження на зафрахтоване судно “будь-якого законного вантажу” та права вибору місця завантажування в порту. Відповідно до яких нормативних актів і як можуть бути вирішені ці питання? Дайте обґрунтовану відповідь.

№ 3. Райоб'єднання “Сільгосптехніка” звернулось до господарського суду з позовом до управління залізниці про стягнення вартості двох комбайнів, які не прибули на станцію призначення. Втрата 2 комбайнів з 48, які були здані до перевезення залізничним транспортом, підтверджується комерційним актом. Заперечуючи проти позову, залізниця звернула увагу на практичну неможливість розкрадання даного вантажу на шляху слідування внаслідок його великої ваги. Як слід оцінити доводи відповідача і роз'яснити спір?

№ 4. Лісосділянка 19 грудня відвантажила вагон ялинок для

торгівельного підприємства. Ялинки були призначені для продажу до Нового року. Однак залізниця доставила їх покупцю лише 2 січня наступного року, коли вони втратили будь-яку цінність. Торгівельне підприємство подало претензію, а потім і позов до управління залізниці про стягнення 1661 грн. збитків у зв'язку з прострочкою доставки вантажу. Управління залізниці і претензію, і позов не визнало. Чи вправі торгівельне підприємство вимагати відшкодування збитків?

№ 5. Об'єднання “Плодоовочі” здійснювало перевезення своєї продукції протягом декількох років літаками Московського управління цивільної авіації. Об'єднання звернулось до управління з пропозицією укласти спеціальний договір на перевезення його продукції в 1997 році. У проекті договору об'єднання зазначило наступні основні умови: кількість вантажу, що підлягає перевезенню; строки його пред'явлення до перевезення; строки відправки вантажу; відповідальність сторін.

Крім того, об'єднання наполягало на включенні додаткових умов: перевезення його продукції буде здійснюватись переважно перед іншими вантажами та без перевантаження на шляху прямування; перевезення буде здійснюватись з представником об'єднання, який буде супроводжувати вантаж. Крім того, об'єднання запропонувало включити в умови спеціального договору на перевезення вантажів пункт, згідно з яким перевізник зобов'язувався приймати вантаж на складі об'єднання та доставляти його в аеропорт.

Перевізник погодився зберегти у проекті договору лише основні умови. Що ж стосується додаткових, то, на думку перевізника, їх включення до тексту договору суперечить транспортному законодавству. Ким і як повинні бути вирішені спірні питання сторін?

№ 6. Управління річкового пароплавства подало позов до міської паливної організації про стягнення 500 тис. крб. штрафу за невиконання плану перевезення вантажу у червні поточного року. Відповідач, не заперечуючи проти факту невиконання, послався на те, що у червні цього року було велике мілководдя на річці, по якій здійснюється сплав деревини, тому вантаж не змогли сплавити до пристані, звідки він повинен був перевозитись на суднах річкового пароплавства.

Позивач, визнаючи факт мілководдя на річці, по якій повинна була

сплавляється деревина, разом з тим подав акт, з якого видно, що у відповідача у тому місці, звідки повинен був здійснюватись сплав, заготовленої деревини не було. Які документи застосовуються для оформлення договору перевезення вантажів на внутрішніх водних шляхах? Чи підлягає позов річкового пароплавства задоволенню? Обґрунтуйте.

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс УРСР // Кодекс України / Український державний центр правової інформації. – К.: Книга, 1996. – № 2.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Статут залізниць. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 року № 457.
4. Повітряний кодекс України від 4 травня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 25. – Ст. 274.
5. Кодекс торговельного мореплавства України від 9 грудня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 47-52. – Ст. 349.
6. Статут автомобільного транспорту. Затв. Постановою Ради Міністрів Української РСР від 27 червня 1969 року.
7. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
8. Статут внутрішнього водного транспорту.
9. Про транспорт. Закон України від 10 листопада 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
10. Про залізничний транспорт. Закон України від 4 липня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.
11. Про трубопровідний транспорт. Закон України від 15 травня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 29. – Ст. 139.
12. Про дорожній рух. Закон України від 30 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.
13. О некоторых вопросах практики разрешения споров, возникающих при перевозках грузов автомобильным транспортом. Разъяснение Президиума Высшего Арбитражного суда Украины от 21 июля 1992 года.
14. О некоторых вопросах практики разрешения споров, возникающих из перевозок грузов железной дорогой. Разъяснение Президиума Высшего Арбитражного суда Украины от 20 ноября 1992 года.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Транспортное право Украины / Сост. В.В. Сумцов, – Х.: Консум, 1998. – 495 с.
2. Цивільне право: Підручник для студентів юридичних вузів та факультетів. Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 193-224.
3. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 572-609.
4. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Книга друга / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 351-388.
5. Савичев Г.П., Витрянский В.В. Правовое обеспечение сохранности грузов при перевозках. – М., 1989.
6. Булгакова І.В. Поняття та значення договору залізничного перевезення за законодавством України // Вісник господарського судочинства. – 2001. – № 1. – С. 164-167.
7. Вишневський О. Пропозиції щодо удосконалення діючого законодавства України про морські перевезення нафти і нафтопродуктів наливом // Юридический вестник. – 2000. – № 1. – С. 96-102.
8. Клепікова О.В. Права природа договору морського перевезення вантажів // Вісник Вищого Арбітражного суду України. – 2000. – № 3. – С. 222-226.
9. Овечкін В.Е. Конституція України та розвиток транспортного законодавства. Деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезень вантажів залізницею // Вісник Вищого Арбітражного суду України. – 2000. – № 2. – С. 35-40.
10. Прусс В. Деякі аспекти вдосконалення законодавства, що регулює торговельне мореплавання // Право України. – 1999. – № 4.
11. Самойленко Г. Сутність договору перевезення вантажів річковим транспортом: правові питання // Право України. – 2000. – № 12.

ТЕМА 9. ЗБЕРІГАННЯ (2 год.)

1. Підстави виникнення зобов'язань по схову (зберіганню) майна.
2. Загальна характеристика договору схову.
3. Сторони договору. Статус професійного охоронця.
4. Форма та зміст договору.
5. Особливості відповідальності охоронця за безоплатним договором. Відповідальність професійного охоронця.
6. Зберігання майна у ломбардах.
7. Зберігання цінностей у банку, в індивідуальному банківському

сейфі.

8. Зберігання у камерах зберігання транспортних організацій.
9. Особливості зберігання майна у готелях, гуртожитках, гардеробах.
10. Зберігання речей, що є предметом спору (секвестр).
11. Договір про охорону об'єктів.
12. Зберігання майна на товарному складі.

ЗАДАЧІ

№ 1. Громадянин Отт поклав свої речі в автоматичну камеру зберігання на залізничному вокзалі. На наступний день, повернувшись за речами, Отт виявив, що дверцята відчинені, речі пропали. Отт звернувся з вимогою про відшкодування вартості речей, зданих на зберігання (всього на суму 350 грн.). Які правовідносини виникли між Оттом та управлінням залізниці: за договором схову чи за договором майнового найму? На кого покладається обов'язок відшкодувати завдані збитки? Проаналізуйте ситуацію.

№ 2. Громадянка Люфт здала свою шубу до гардеробу театру і отримала жетон. Після перегляду вистави за пред'явленим жетоном їй видали чуже пальто. Люфт упізнала свою шубу під іншим номером, і її покази підтверджували чоловік та подруга. Працівник гардеробу відмовилася видати шубу.

Які правовідносини виникли між театром і Люфт? У якій формі укладається договір схову? Чи допускаються показання свідків при вирішенні суперечок щодо речей, зданих на тимчасове зберігання? Вирішіть спір.

№ 3. На період літніх канікул за усною домовленістю між комендантом гуртожитку і студентами Кротом, Мазуром, Лисою в кімнаті, де вони проживали, були залишені речі: книжки, 3 ковдри, холодильник "Морозко", що належав Кроту, посуд та інше побутове майно. Повернувшись після канікул, студенти не виявили своїх речей, двері кімнати були розбиті. Вони звернулися з претензією до коменданта гуртожитку. Які особливості зберігання майна в готелях і гуртожитках? Чи виникли у даній ситуації правовідносини за договором схову? Вирішіть спір.

№ 4. Громадянин Норд залишив автомобіль "Форд" на платній автостоянці. Черговий автостоянки зробив відмітку про автомобіль у

журналі реєстрації. Повернувшись зранку за машиною, Норд виявив, що колеса зняті, з машини викрадено магнітофон і залишені ним особисті речі (шапка, рукавиці) на загальну суму 1220 грн. Норд заявив претензію директору автостоянки. Останній відмовився відшкодувати збитки, оскільки автостоянка лише надає місце для користування і тому не несе відповідальності за збереження майна. Проаналізуйте ситуацію.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Випишіть випадки виникнення обов'язку по зберіганню майна із закону. Проаналізуйте ст. 230, 337, 403, 558 Цивільного кодексу УРСР.

№ 2. Визначте, які види діяльності, пов'язані із зберіганням, підлягають ліцензуванню. Проаналізуйте ст. 4 Закону України "Про підприємництво".

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс УРСР.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Правила зберігання транспортних засобів на автостоянках. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 року.
4. Правила користування готелями та надання готельних послуг в Україні. Затв. наказом Держкомунгоспу від 10 вересня 1996 року // Галицькі Контракти. – 1997. – № 5.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сібільов М. Загальні положення про договір зберігання майна за проектом нового Цивільного кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 4 (23). – С. 144-150.
2. Сібільов М. Окремі види зберігання майна за проектом нового Цивільного кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 1 (24). – С. 122-129.
3. Степанов О. Правові питання зберігання автомобілів на автостоянках // Право України. – 1999. – № 12.

ТЕМА 10. СТРАХУВАННЯ (2 год.)

1. Соціально-економічна суть страхування і його правове регулювання.

2. Страхове правовідношення, його елементи.
3. Види і форми страхування. Поняття договору страхування.
4. Зміст та види договорів добровільного майнового страхування.
5. Зміст та види договорів особистого страхування.
6. Обов'язкове страхування.
7. Виконання страхових зобов'язань.

ЗАДАЧІ

№ 1. Приватний стоматолог Орлов уклав з акціонерною страховою компанією “Інтер” договір страхування майнової відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні своєї діяльності, на суму 1000 грн.

Пацієнт Комар звернувся до суду з вимогою про стягнення із стоматолога Орлова 500 грн. відшкодування за неякісну санацію і 1000 грн. моральної шкоди. Рішенням суду з Орлова було стягнуто 380 грн. відшкодування і 450 грн. моральної шкоди. Стоматолог Орлов звернувся до страховика про виплату страхового відшкодування.

Чи може бути об'єктом страхування майнова відповідальність за шкоду, заподіяну особою при виконанні своїх службових, трудових чи договірних обов'язків? Чи підлягає виплаті і в якому розмірі страхове відшкодування у даній ситуації?

№ 2. Громадянин Коваленко застрахував життя і здоров'я сина Віктора.

21 грудня 1998 року внаслідок дорожньо-транспортної пригоди Віктор загинув, громадянин Коваленко отримав значні тілесні ушкодження. По факту ДТП була порушена кримінальна справа, вироком суду встановлена вина Коваленка у скоєнні ДТП. Страховик відмовив у виплаті страхового відшкодування, оскільки смерть Віктора сталася з вини громадянина Коваленка – батька Віктора. Дайте правовий аналіз ситуації. Чи матиме страховик право на суброгацію за умови виплати страхового відшкодування?

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс від 18 липня 1963 року // Кодекс України / Український державний центр правової інформації. – К.: Книга, 1996. – № 2.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про страхування. Закон України від в редакції від 4 жовтня 2001 року

- // Урядовий кур'єр. – 2001. – 7 листопада.
4. Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті. Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 14 серпня 1998 року.
  5. Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів. Затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 1996 року.
  6. Положення про порядок здійснення страхової діяльності відокремленими підрозділами страховиків. Затв. Наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 12 березня 1994 року.
  7. Порядок і умови проведення обов'язкового авіаційного страхування. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 30 липня.
  8. Порядок і умови обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 22 жовтня.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право: Підручник для студентів юридичних вузів та факультетів. Частина друга. – К.: Вентурі, 1996. – С. 243-265.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Юрінформ Інтер, 1998. – С. 610-634.
3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 389-413.
4. Гражданское право. Т. 2. – М.: Бек, 1993. – С. 290-322.
5. Внукова Н.Н. Практика страхового бізнесу. – К., 1994.
6. Клапків В. Загальні умови страхування як необхідний елемент правового регулювання страхових відносин // Право України. – 1995. – № 12.
7. Луць В.В. Окремі види договірних зобов'язань. – Львів: Видавництво ЛДУ, 1992. – С. 81-98.
8. Страхование дело / Под ред. Л.И. Рейтмана. – М., 1992.
9. Шиминова М.Я. Страхование жизни, здоровья и имущества граждан. – М., 1980.
10. Шиминова М.Я. Страхование: история, действующее законодательство, перспективы. – М.: Юридическая литература, 1989. – 104 с.

11. Никифоров В.М. Поняття договору страхування відповідальності // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. Вип. 48: Правознавство. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – С. 68-71.
12. Бондарчук М.І. Правові аспекти реформування медичного страхування в Україні // Збірник наукових праць. Вип. 48: Правознавство. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – С. 72-76.
13. Клапків М. Загальні умови страхування як необхідний елемент правового регулювання страхових відносин // Право України. – 1995. – № 12. – С. 40.
14. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 4. – 386 с.
15. Степанов О. Договір на страхування автомобіля та його види // Право України. – 1999. – № 11.

ТЕМА 11. ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ, КОМІСІЇ, КОНСИГНАЦІЇ, ДОВІРЧОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

(2 год.)

1. Поняття та загальна характеристика договору доручення.
2. Сторони договору доручення.
3. Форма та зміст договору доручення.
4. Підстави та правові наслідки припинення договору доручення.
5. Правове регулювання та сфера застосування договору комісії. Сторони договору.
6. Форма та зміст договору комісії. Вказівки комітента та правові наслідки відступу від них.
7. Відмова комісіонера від виконання договору та скасування договору комітентом. Правові наслідки.
8. Особливості правового регулювання та сфера застосування консигнаційних угод.
9. Правове регулювання та сфера застосування договорів на довірче управління майном.
10. Суб'єкти довірчого управління
11. Істотні умови довірчого управління. Форма та зміст договору.
12. Припинення договору довірчого управління.
13. Відповідальність довірчого управителя.

ЗАДАЧІ

№ 1. Юрисконсульту ПП “Мрія” видана довіреність на ведення справ у судах. На пропозицію судді юрисконсульт ПП як його представник уклав мирову угоду з громадянином Хромом. За умовами мирової угоди ПП частково відмовлялося від стягнення з Хрома завданої шкоди на суму 500 грн.

Дізнавшись про умови мирової угоди, з якою ПП не погоджувалося, його директор видав наказ про стягнення з юрисконсульта 500 грн. Проаналізуйте ситуацію. Ознайомтеся із змістом глави 12 Цивільного процесуального кодексу України. Яке співвідношення довіреності та договору доручення? Який вид представництва має місце у даній ситуації?

№ 2. Громадянка Зунова здала у комісійний магазин пальто, яке було оцінене в 550 грн. Навідавшись через три тижні до магазину, Зунова виявила, що пальто продано 2 тижні тому, але за 500 грн. Продавець пояснила, що згідно з Правилами комісійної торгівлі, магазин вправі провести переоцінку тих речей, які не реалізовані протягом тривалого часу.

Зунова не погодилася з таким поясненням і зажадала виплатити їй не 500 грн., а 550 грн., як було обумовлено у договорі. Проаналізуйте ситуацію. Ознайомтеся з Правилами комісійної торгівлі непродовольчими товарами.

№ 3. За договором комісії громадянка Отрадна здала до комісійного магазину столовий сервіз на 12 персон чеського виробництва. Через півтора місяця, відвідавши магазин, Отрадна виявила, що сервіз не реалізовано, і вирішила забрати його назад. Продавець погодилася повернути сервіз, але зажадала сплати 10% вартості за його зберігання. Чи правомірні вимоги комісійного магазину? Проаналізуйте ситуацію та вирішіть спір.

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс УРСР.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про нотаріат. Закон України від 2 вересня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
4. Про захист прав споживачів. Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 1. – Ст. 14.
5. Про довірчі товариства. Декрет Кабінету Міністрів від 17 березня 1993

- року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 19. – Ст. 95.
6. Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами. Затв. Наказом Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України від 3 березня 1995 року.
  7. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 1994 року.
  8. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 25 серпня 1994 року.
  9. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року “Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів” // Постанови Пленуму Верховного Суду України. 1995-1998. – К.: Юрінком Інтер, 1998.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Крупко П. Договір доручення як форма надання повноважень при добровільному представництві // Право України. – 2002. – № 9. – С. 104-109.
2. Крупко П. Наслідки неналежного здійснення добровільного представництва // Право України. – 2002. – № 10. – С. 108-114.
3. Крупко П. Суб'єкти добровільного представництва за цивільним правом // Право України. – 2002. – № 5. – С. 105-110.
4. Майданник Р. Представницька діяльність довірчих товариств (цивільно-правова характеристика) // Право України. – 2002. – № 4. – С. 36-40.
5. Майданник Р., Смирницький Ю. Довірче управління майном в праві України // Право України. – 1998. – № 4.
6. Онуляк Л. Поняття та основні ознаки договору доручення // Науковий вісник Чернівецького університету. – 1996. – Вип.1.
7. Северова О. Представництво за римським правом // Юридический вестник. – 2000. – № 4. – С. 112-115.
8. Сибіга О. М. Права і обов'язки сторін по договору комісії // Вісник Вищого Арбітражного суду України. – 2000. – № 2. – С. 41-45.
9. Сіленіна К. Користь та шкода генерального доручення // Право України. – 2001. – № 3.
10. Яблонський Б. Дещо про договір консигнації // Закон і бізнес. – 1997. – 12 березня.

ТЕМА 12. ДОГОВІР ПОЗИКИ. КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР

(4 год.)

1. Договір позики: загальна характеристика та сфера застосування.
2. Сторони, зміст та форма договору позики.
3. Позичкові операції ломбардів.
4. Кредитний договір: загальна характеристика та сфера застосування, особливості суб'єктного складу.
5. Зміст та форма кредитного договору.
6. Способи забезпечення кредитних договорів.
7. Відповідальність сторін за кредитним договором.
8. Класифікація кредитних договорів.
9. Договір фінансування під уступку грошової вимоги (факторинг).
10. Договір банківського вкладу: сторони, предмет, форма та зміст договору.
11. Види банківських вкладів. Ощадні книжки та ощадні сертифікати.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Складіть порівняльну таблицю договору позики та кредитного договору за: а) сторонами; б) предметом; в) порядком укладення, формою; г) процентами за користування коштами; д) відповідальністю сторін; е) способами забезпечення виконання договорів позики та кредитування.

№ 2. Дайте порівняльну характеристику цесії (уступка вимоги) та договору факторингу. Проаналізуйте главу 71 Проекту Цивільного кодексу України.

ЗАДАЧІ

№ 1. Між банком “Аваль” і ВАТ “Колос” 21 березня 1997 року укладено кредитний договір на суму 400 000 грн. із строком повернення 21 березня 1999 року та сплатою 42% річних від суми кредиту.

Майновими поручителями ВАТ “Колос” виступили 5 колективних сільськогосподарських підприємств. Кожне поручилося майном на суму 125 тис. грн. Майнове поручительство було оформлено єдиним

договором, скріплено підписами та печаткою всіх сторін кредитної угоди: банком, ВАТ “Колос” та 5 КСП.

21 березня 1999 року кредит не був повернутий, і 20 травня 1999 року банк звернувся з претензією до ВАТ та поручителів як солідарних боржників про повернення суми кредиту, процентів за користування та пені за прострочку.

Оскільки відповіді на претензію не надійшло, банк звернувся з позовом до господарського суду. У судовому засіданні представник ВАТ заявив, що господарський суд порушив справу про оголошення його банкрутом за заявою податкової адміністрації і тому ВАТ неспроможне повернути кредит. Лише двоє з майнових поручителів погодилися виконати свої зобов'язання у сумі, передбаченій договором. Решта трое відмовилися від виконання своїх зобов'язань з наступних міркувань: майнова порука укладалася виключно в особистих інтересах голів КСП, які на час розгляду справи усунуті з посад загальними зборами. Сама ж угода суперечить меті діяльності КСП і повинна бути визнана недійсною згідно із ст. 48, 51 Цивільного кодексу України. Проаналізуйте ситуацію. Підготуйте проект рішення господарського суду.

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс УРСР.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
3. Про Національний банк України. Закон України від 20 квітня 1999 року // Офіційний вісник України. – 1999. – № 24.
4. Про банки і банківську діяльність. Закон України в редакції від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
5. Про заставу. Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
6. Про заходи щодо сприяння будівництва житла для молоді шляхом іпотечного кредитування. Розпорядження Президента України від 22 червня 1994 року // Урядовий кур'єр. – 1994. – 25 червня.
7. Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1998 року // Урядовий кур'єр. – 1998. – 15 жовтня.
8. Про створення мережі пунктів з ломбардного кредитування населення

- під заставу виробів із дорогоцінних металів та з дорогоцінного каміння. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1998 року.
9. Про додаткові заходи щодо реалізації молодіжної житлової політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 1997 року // Урядовий кур'єр. – 1997. – 18 грудня.
  10. Щодо надання кредитів комерційними банками фізичним особам. Лист Міністерства економіки України від 28 березня 1997 року.
  11. Інформаційний лист Вищого Арбітражного суду України від 10 червня 1996 року “Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства при вирішенні спорів”.
  12. Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України від 6 жовтня 1994 року “Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних з укладенням та виконанням кредитних договорів” // Арбітражний процесуальний кодекс України. – Ужгород: ІВА, 1997.
  13. Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України від 14 грудня 1993 року “Про деякі питання уступки вимоги і переводу боргу” // Арбітражний процесуальний кодекс України. – Ужгород: ІВА, 1997.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Безклубий І. Операції банку та класифікація цивільних правочинів у банківській діяльності // Право України. – 2002. – № 6. – С. 57-61.
2. Василичук В. Правове регулювання банківського кредитування суб'єктів підприємницької діяльності // Право України. – 2001. – № 7.
3. Єфімов О. Аваль та його правова природа // Право України. – 1998. – № 9.
4. Єфімов О. Права векселедержателя у разі неакцепту чи неплатежу за векселем // Право України. – 1998. – № 6.
5. Єфімов О. Правова природа індосаменту переказного та простого векселя // Право України. – 1999. – № 4.
6. Жалинская А. А. Правовое регулирование факторинга в ФРГ // Государство и право. – 1999. – № 11. – С. 90-94.
7. Подцерковний О., Рябко Л. Правова природа договору банківського рахунку // Право України. – 1999. – № 7.
8. Рябко Л. Розмежування понять позички і кредиту // Право України. – 2001. – № 1.

ТЕМА 13. РОЗРАХУНКОВІ ВІДНОСИНИ (4 год.)

1. Загальні положення про розрахунки. Готівкові і безготівкові розрахунки.

2. Договір про відкриття рахунку. Види рахунків.
3. Порядок відкриття рахунків.
4. Порядок та форми розрахунків у господарському обороті України: а) розрахунки платіжними дорученнями; б) розрахунки платіжними вимогами-дорученнями; в) розрахунки чеками; г) розрахунки акредитивами; д) розрахунки вексялями; е) розрахунки платіжними вимогами; є) розрахунки інкасовими дорученнями.
5. Порядок відкриття та функціонування кодованих рахунків фізичних осіб.

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Про банки і банківську діяльність. Закон України в редакції від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.
2. Інструкція про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті. Затв. Постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 1998 року.
3. Інструкція про безготівкові розрахунки в господарському обороті України. Затв. Постановою Правління Національного банку України від 2 серпня 1996 року.
4. Інструкція “Про порядок відкриття та функціонування кодованих рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті України”. Затв. Постановою Правління Національного банку України від 9 листопада 1998 року.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Зобов'язальне право: теорія і практика / За ред. О.В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
2. Банківське право / За ред. Д. Біленчука. – К.: Атіка, 1999.
3. Банківське право: Навчальний посібник / За ред. М.П. Кучерявенко. – Харків: Торсінг, 1999.
4. Правовое регулирование банковской деятельности / Под ред. Е.А. Суханова. – М.: Юринформ, 1997.
5. Безклубий І. Операції банку та класифікація цивільних правочинів у банківській діяльності // Право України. – 2002. – № 6. – С. 57-61.
6. Єфімов О. Аваль та його правова природа // Право України. – 1998. – № 9.
7. Єфімов О. Права векселедержателя у разі неакцепту чи неплатежу за векселем // Право України. – 1998. – № 6.

8. Єфімов О. Правова природа індосаменту переказного та простого векселя // Право України. – 1999. – № 4.
9. Жалинская А.А. Правовое регулирование факторинга в ФРГ // Государство и право. – 1999. – № 11. – С. 90-94.
10. Іванчук А. Форми та види документарних акредитивів // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 4-5. Правознавство. Збірник наук. праць. – Чернівці: ЧДУ, 1996. – С. 353-359.

ТЕМА 14. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ СТВОРЕННІ НЕБЕЗПЕКИ ПРИ ПОРУШЕННІ ДОВКІЛЛЯ (2 год.)

1. Поняття зобов'язань, що виникають зі створення небезпеки при порушенні довкілля.
2. Відповідальність за створення небезпеки при порушенні довкілля.
3. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок неусунення небезпеки (загрози) життю, здоров'ю та майну.

ЗАКОНОДАВСТВО

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
2. Закон України від 25 червня 1991 року “Про охорону навколишнього природного середовища” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
3. Закон України від 16 жовтня 1992 року “Про охорону атмосферного повітря” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 50. – Ст. 678.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільне право України: Підручник: у 2-х кн. / За ред.. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – С. 595-600.

ТЕМА 15. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ІЗ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ (4 год.)

1. Поняття та умови виникнення зобов'язань із заподіяння шкоди.
2. Суб'єкти і зміст зобов'язань із заподіяння шкоди.
3. Відповідальність за шкоду, заподіяну незаконними діями (рішеннями) посадових осіб та органами держави.
4. Відповідальність організації за шкоду, заподіяну з вини її

працівника.

5. Відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки.
6. Відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми і недієздатними особами.
7. Обсяг, характер і розмір відшкодування шкоди.
8. Особливості відшкодування шкоди при пошкодженні здоров'я та заподіянні смерті громадянину.
9. Відшкодування моральної шкоди.

ЗАДАЧІ

№ 1. Громадянин Васильков мав у власності мотоцикл “Ява”. По дорозі на роботу на перехресті вулиць Соборної та Театральної він порушив правила дорожнього руху і на пішохідному переході збив велосипедиста Сухова. У результаті ДТП велосипедист одержав тяжкі пошкодження та перелом правої руки. Крім того, велосипед був пошкоджений і непридатний до подальшого використання. Сухов був доставлений до лікарні, де пролежав 10 днів, а потім ще місяць був непрацездатним. Сухов подав позов у суд про відшкодування шкоди за розбитий велосипед, а також затрат на відновлення здоров'я (посилене харчування, побічний догляд, придбання ліків). Суд позов задовольнив. Чи правильно вирішив суд? Дайте обґрунтовану відповідь. Які збитки належить стягнути з відповідача?

№ 2. В одній із споруд, що належить меблевій фабриці, виникла пожежа. Пожежна команда, що прибула на місце події, діяла оперативно, і пожежа була погашена. Через деякий час фабрика звернулась до господарського суду з позовом до управління пожежної охорони про відшкодування їй шкоди, завданої при гасінні пожежі: були розбиті шибки у вікнах, зламані деякі віконні рами, пошкоджені двері. Управління пожежної охорони заперечувало проти позову, зазначаючи на те, що пошкодження, про які говорить позивач, відбулися у зв'язку з гасінням пожежі.

В яких випадках вважається, що шкода заподіяна правомірними діями? Як слід розв'язати спір?

№ 3. Петрова внаслідок необережного поводження з ножицями серйозно поранила руку Нікіфоровій, яка працювала разом з нею на

фабриці. Потерпіла звернулась до юридичної консультації з проханням роз'яснити: до кого вона може подати позов про відшкодування шкоди: до Петрової чи до фабрики? Яку пораду слід дати Нікіфоровій?

№ 4. Секретар місцевого суду Іванова викликала повісткою в якості відповідача по справі про стягнення аліментів Голубенка І. Н., який мешкав за 40 км від райцентру, у селі Ушаки. При розгляді справи виявилось, що належним відповідачем є його однофамілець, який мешкає у сусідньому селі Ушки. З'ясувалося, що при оформленні повістки Іванова помилилась щодо коду села. Голубенко почав вимагати від суду відшкодувати йому витрати на поїздки та втрачений у зв'язку з цим заробіток. Чи підлягає ця вимога задоволенню?

№ 5. Волков покінчив життя самогубством, кинувшись під поїзд. Дружина загиблого пред'явила позов до управління залізниці про стягнення шкоди на утримання двох малолітніх дітей 5 та 9 років та на своє утримання, оскільки вона не працює у зв'язку з необхідністю доглядати за дітьми. Позов подала і мати загиблого Волкова, яка вважала, що хоча вона і не знаходилась на його утриманні, однак за віком (58 років) та станом здоров'я потребує матеріальної допомоги. Відповідач заперечував проти позову, посилаючись на те, що Волков сам кинувся під поїзд і машиніст не міг відвернути його загибель. При розгляді справи було встановлено, що самогубство Волков здійснив у стані запаморочення, викликаного психічним захворюванням. Чи підлягає позов задоволенню?

№ 6. Душевнхворий Дузуров А. проник у квартиру Снігурової та пошкодив належне їй майно. Шкода склала 1028 грн. Снігурова подала позов про стягнення зазначеної суми до матері душевнохворого – Дузурової О. як до такої, що не здійснювала належного контролю за своїм хворим сином. У процесі судового розгляду було встановлено, що, по-перше, Дузуров А. не був визнаний недієздатним у встановленому законом порядку; та, по-друге, його мати під час заподіяння ним шкоди тяжко хворіла та знаходилась на стаціонарному лікуванні у клініці. Хто є належним відповідачем за позовом Снігурової?

ЗАКОНОДАВСТВО ТА СУДОВА ПРАКТИКА

1. Цивільний кодекс РСР від 18 липня 1963 року // Кодекс України /

- Український державний центр правової інформації. – К.: Книга, 1996. – № 2.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
  3. Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду. Закон України // Голос України. – 1994. – 17 січня.
  4. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду від 27 березня 1992 року № 6.
  5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4.
  6. Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1989 року № 3.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алмаші М. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки: деякі питання // Право України. – 2000. – № 12.
2. Барабаш О., Сиротинко С. Щодо протиправності дій при заподіянні моральної шкоди // Право України. – 2000. – № 9.
3. Баранова Л.М. Обставини, які звільняють від відповідальності в цивільному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12 00 03) / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1998.
4. Белякова А.М. Возмещение причиненного вреда. – М., Изд-во МГУ, 1972. – 103 с.
5. Белякова А.М. Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда: Теория и практика. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 148 с.
6. Белякова А.М. Имущественная ответственность за причинение вреда. – М., 1979.
7. Бічук Л. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну неповнолітніми // Юридический вестник. – 2000. – № 4. – С. 89-93.
8. Боброва Д.В. Права граждан на возмещение вреда. – К., 1990.
9. Донцов С.Е., Маринина М. Я. Имущественная ответственность за вред, причиненный личности. – М.: Юридическая литература, 1986. – 160 с.
10. Загоруйко А.И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. – Харьков: Консум, 1996. – 112 с.
11. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: